
Kielelliset oikeudet

OIKEUSMINISTERIÖ

Mitä kielelliset oikeudet ovat ja kenelle ne kuuluvat?

Kielelliset oikeudet ovat perusoikeuksia

Suomen perustuslain mukaan suomi ja ruotsi ovat maamme kansalliskielet. Jokaisella on viranomaisen kanssa asioidessaan oikeus käyttää omaa kieltään, joko suomea tai ruotsia, sekä saada tarvittavat asiakirjat tällä kielellä.

Perustuslain mukaan saamelaisilla alkuperäiskansana sekä romaneilla ja muilla ryhmillä on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan.

Viittomakieltä käyttävien sekä vammaisuuden vuoksi tulkitsemis- ja käännösapua tarvitsevien oikeudet turvataan lailla.

Kielellisten oikeuksien toteutuminen on edellytys muiden oikeuksien toteutumiseksi

Kielilaissa (423/2003) säädetään suomen- ja ruotsinkielisten oikeudesta käyttää omaa kieltään viranomaisissa.

Saamen kielilaissa (1086/2003) säädetään oikeudesta käyttää saamen kieltä viranomaisissa.

Viittomakielilain (359/2015) mukaan viranomaisen on edistettävä viittomakieltä käyttävän mahdollisuuksia käyttää omaa kieltään ja saada tietoa omalla kielellään.

Näiden lisäksi kielellisistä oikeuksista säädetään useissa eri laeissa.

Julkisen vallan on huolehdittava maan suomen- ja ruotsinkielisen väestön sivistyksellisistä ja yhteiskunnallisista tarpeista samanlaisten perusteiden mukaan.

Muun maan kansalaisella on samat oikeudet kuin Suomen kansalaisella käyttää suomea tai ruotsia asioidessaan viranomaisissa.

Jokaisella on yksi rekisteröity äidinkieli

Äidinkieli

Väestötietojärjestelmään tallennetaan henkilön ilmoittama äidinkieli. Viranomaisen on oma-aloitteisesti selvitettävä, mikä on henkilön rekisteröity äidinkieli. Viranomainen tarvitsee tämän tiedon, jotta voi esimerkiksi olla yhteydessä henkilöön ja lähettää tätä koskevia päätöksiä sekä muita viranomaisasiakirjoja. Jokainen valitsee kuitenkin itse, käyttääkö suomea vai ruotsia asioidessaan kaksikielisessä viranomaisessa.

Asiointikieli

Jos henkilön väestötietojärjestelmään rekisteröity äidinkieli on muu kuin suomi tai ruotsi, hän voi ilmoittaa asiointikielekseen suomen tai ruotsin väestötietojärjestelmään.

Millä kielellä viranomaisella on velvollisuus antaa palvelua?

Kielilaissa on täsmälliset säännökset oikeudesta käyttää suomea ja ruotsia valtion viranomaisissa, kunnallisissa viranomaisissa, tuomioistuimissa sekä julkisia hallintotehtäviä muutoinkin hoidettaessa (esimerkiksi kun viranomainen ostaa yksityiseltä palveluita). Viranomaisella ei ole velvollisuutta itse käyttää muita kieliä kuin suomea ja ruotsia.

Viranomainen voi kuitenkin aina antaa parempaa kielellistä palvelua kuin mitä laissa edellytetään.

Palvelu omalla kielellä tarkoittaa sitä, että palveleva viranomainen käyttää henkilön kieltä, suomea tai ruotsia, ja molemmat kielet ovat näkyvillä viranomaisen toiminnassa. Yksikielinen viranomainen voi käyttää tulkkausta.

Esimerkiksi:

- Lääkäri puhuu riittävän hyvin potilaan kieltä, tai hallintoasiasia käsittelevä kommunikoi suoraan asiakkaan kanssa asiakkaan kielellä. Yksikielinen viranomainen voi käyttää tulkkausta.
- Vastaanottoaulassa on materiaalia saatavilla molemmilla kielillä.
- Viranomainen ei pyydä henkilöä vaihtamaan kieltä.

Jokaisella on oikeus käyttää suomea tai ruotsia sekä kirjallisessa että suullisessa asiointissa valtion viranomaisten kanssa.

- Esimerkiksi verovirastoon tai hätäkeskukseen soittaessa, liikenne-ratsiassa tai poliisikuulustelussa.

Jokaisella on oikeus käyttää suomea tai ruotsia tuomioistuimissa.

- Esimerkiksi kun häntä kuullaan oikeudenkäynnissä todistajana.

Mikä on yksikielinen ja kaksikielinen viranomainen?

Kielilain mukaan viranomaiset jaetaan yksikielisiin ja kaksikielisiin viranomaisiin. Tämän perusteella määräytyy, onko viranomainen velvollinen käyttämään suomea, ruotsia vai molempia kieliä.

Jaottelu yksi- ja kaksikielisiin viranomaisiin vaikuttaa sekä yksilön kielellisiin oikeuksiin että viranomaisten kielellisiin velvollisuuksiin. Kaksikielisen viranomaisen velvollisuus antaa palvelua molemmilla kielillä on laajempi kuin yksikielisen viranomaisen.

Yksikielinen viranomainen on

- valtion viranomainen, jonka virka-alueeseen kuuluu vain samankielisiä kuntia
- yksikielisen kunnan viranomainen
- kuntayhtymä, johon kuuluu vain samankielisiä kuntia.

Yksikielinen viranomainen muun muassa

- palvelee ja tiedottaa virka-alueensa kielellä
- käyttää viranomaisen kieltä käsittelykielenä hallintoasiassa, mutta voi asianosaisten oikeutta ja etua silmällä pitäen käyttää myös toista kieltä.

Jokaisella on kuitenkin oikeus käyttää ja tulla kuulluksi omalla kielellään myös yksikielisen viranomaisen aloitteesta tulevassa asiassa, muun muassa silloin, kun asia kohdistuu perusoikeuksiin (esimerkiksi huolenpito- ja toimeentuloasioissa).

Yksikielinen kunta toimii yleensä omalla kielellään.

Yksilön hengen, terveyden ja turvallisuuden sekä omaisuuden ja ympäristön kannalta oleellinen tieto annetaan koko maassa molemmilla kansalliskielillä.

Kaksikielinen viranomainen on

- valtion keskushallintoviranomainen ja muu viranomainen, jonka virka-alueeseen kuuluu erikielisiä kuntia tai vähintään yksi kaksikielinen kunta
- kaksikielisen kunnan viranomainen
- kuntayhtymä, johon kuuluu erikielisiä kuntia tai vähintään yksi kaksikielinen kunta.

Kaksikielinen viranomainen muun muassa

- huolehtii oma-aloitteisesti siitä, että kielelliset oikeudet toteutuvat käytännössä, sekä osoittaa palveluisaan yleisölle käyttävänsä molempia kieliä
- antaa ilmoitukset, kuulutukset ja muut yleisölle annettavat tiedotteet suomen ja ruotsin kielellä
- viranomaisten kaksikielisessä kunnassa asettamien kilpien, liikennemerkkien ja muiden vastaavien opasteiden on oltava suomen- ja

ruotsinkielisiä. Katukylttien tekstin järjestyksestä ei ole määräyksiä, vaan siitä päättää viranomainen itse

- kaksikielisen viranomaisen on yhteydenotoissaan käytettävä vastaanottajan kieltä
- kaksikielisen kunnan on palveltava molemmilla kielillä kunnan enemmistökielestä riippumatta.

Valtion ja kunnallisen viranomaisen yleisölle suunnatussa tiedottamisessa on käytettävä kaksikielisessä kunnassa suomea ja ruotsia.

Milloin voin käyttää omaa kieltäni, suomea tai ruotsia?

Jokaisella on oikeus käyttää suomea tai ruotsia valtion viranomaisen, kaksikielisen kunnallisen viranomaisen ja kuntayhtymän kanssa asioidessaan. Tämä koskee sekä kirjallista että suullista asiointia.

Esimerkiksi:

- kun hakee kunnalta päivähoitopaikkaa tai rakennuslupaa
- kun asioi kunnan terveyskeskuksessa tai kotipalvelun kanssa
- kun asioi sairaanhoitopiirin hoitoyksikössä; laboratorioissa tai osastohoidossa.

Kaksikielisen viranomaisen tulee oma-aloitteisesti osoittaa toiminnallaan, että se palvelee yleisöä suomeksi ja ruotsiksi.

Esimerkiksi:

- erilaiset opasteet, lomakkeet ja esitteet ovat esillä molemmilla kielillä.

Kaksikielinen kunta on velvollinen huolehtimaan siitä, että palvelua annetaan molemmilla kielillä myös silloin, kun kunta sopii yksityisen palveluntuottajan kanssa esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuoltopalvelujen järjestämisestä.

Kaksikielisen viranomaisen on toimittava henkilön oman kielivalinnan mukaan, eikä se saa pyytää henkilöä vaihtamaan kieltä.

- Valtion tai kaksikielisen kunnallisen viranomaisen tulee hallintoasiassa pääsääntöisesti laatia muun muassa päätös samalla kielellä, jolla hakemus on tehty.

Mitkä ovat muiden kieliryhmien kielelliset oikeudet?

Saamenkielisten kielelliset oikeudet

Saamelaisilla alkuperäiskansana sekä romaneilla ja muilla ryhmillä on perustuslain mukaan oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan.

Saamen kielilain tarkoituksena on turvata saamelaisten oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan sekä käyttää tuomioistuimessa ja muussa viranomaisessa omaa kieltään.

Suomessa käytetään kolmea saamen kieltä: inarinsaamea, koltansaamea ja pohjoissaamea.

Viranomaisilla on velvollisuuksia toteuttaa ja edistää saamelaisten kielellisiä oikeuksia.

Saamen kielilaissa säädetään niistä viranomaisista, joihin sitä sovelletaan. Näitä ovat muun muassa saamelaisten kotiseutualueen kunnat sekä tuomioistuimet ja valtion alue- ja paikallishallinnon viranomaiset, joiden virka-alueeseen edellä mainitut kunnat kuuluvat.

Saamelaisten kotiseutualueeseen kuuluvat Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kuntien alueet sekä osa Sodankylän kunnan alueesta.

Saamen kielilaki sisältää velvollisuuksia sekä saamelaisten kotiseutualueella että sen ulkopuolella toimiville viranomaisille.

Saamelaisten kielelliset oikeudet ovat laajemmat saamelaisten kotiseutualueella kuin sen ulkopuolella.

Viranomaiset voivat aina antaa parempaa palvelua kuin mitä kielilaki edellyttää. Tämä tarkoittaa myös palvelua muilla kielillä.

Viittomakieliset

Suomessa on kaksi kansallista viittomakieltä, suomalainen ja suomenruotsalainen viittomakieli, joita viittomakielilaki koskee.

Viittomakielilaisissa säädetään viranomaisen edistämisveloitteesta. Lain mukaan viranomaisten on toiminnassaan edistettävä viittomakieltä käyttävien mahdollisuuksia käyttää omaa kieltään ja saada tietoa omalla kielellään.

Viittomakielilain tarkoituksena on myös lisätä viranomaisten tietoisuutta viittomakielistä sekä viittomakieltä käyttävistä kieli- ja kulttuuriryhmänä.

Viittomakieltä käyttävien kielellisistä oikeuksista säädetään eri laeissa, joissa on säännöksiä esimerkiksi oikeudesta tulkkaukseen tai opetukseen.

Viittomakielilain mukaan viittomakieltä käyttävä on henkilö, jonka oma kieli on viittomakieli. Viittomakieltä käyttävien ydinryhmään kuuluvat kuurot ja vaikeasti kuulovammaiset henkilöt, joiden äidinkieli tai ensikieli on viittomakieli. Tällä tarkoitetaan kuuroa, huonokuuloista tai kuurosokeaa henkilöä. Viittomakieltä käyttäviä ovat myös kuurojen vanhempien kuulevat lapset (CODA-lapset).

Muut kielet

Oikeudesta käyttää viranomaisissa muita kieliä kuin suomea, ruotsia tai saamea säädetään esimerkiksi hallintolaissa sekä oikeudenkäyntiä, sosiaali- ja terveydenhuoltoa koskevissa laeissa.

Viranomaisella ei ole velvollisuutta käyttää vieraita kieliä, vaan se voi turvautua tulkkaukseen tai kääntämiseen kielelle, jota asiakas ymmärtää.

Miten kielellisten oikeuksien toteutumista valvotaan?

Oikeusministeriön tehtävänä on seurata kielilain täytäntöönpanoa ja soveltamista. Ministeriö voi antaa kielilain soveltamista koskevia suosituksia ja tehdä aloitteita epäkohtien korjaamiseksi. Ministeriöllä ei kuitenkaan ole oikeutta yksittäistapauksissa ratkaista lakiin liittyviä tulkintakysymyksiä.

Valtioneuvoston oikeuskansleri ja eduskunnan oikeusasiamies valvovat viranomaisten toiminnan lainmukaisuutta ja näin ollen myös kielilain ja siihen liittyvän lainsäädännön noudattamista viranomaisten toiminnassa.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu voi käsitellä kanteluita, joissa kieli on syrjintäperuste tai osa viranomaisen toimintaa koskevaa syrjintäasiaa. Yhdenvertaisuusvaltuutetun tehtävänä on valvoa yhdenvertaisuuslain noudattamista, edistää yhdenvertaisuutta ja ehkäistä syrjintää.

Kielellisen palvelun puutteista voi asiasta riippuen olla yhteydessä myös

- kunnalliseen sosiaaliasiamieheen
- terveydenhuoltoyksikön potilasasiameieheen
- kaksikielisten sairaanhoitopiirien vähemmistökieliseen lautakuntaan
- aluehallintovirastoihin, jotka ohjaavat ja valvovat muun muassa kuntien sosiaali- ja terveyspalveluja ja sivistystointia
- ylempään viranomaiseen, esimerkiksi asianomaiseen ministeriöön.

Jokainen viranomainen valvoo kielilain noudattamista omassa toiminnassaan. Kielelliseen palveluun liittyvistä epäkohdista kannattaa olla ensisijaisesti yhteydessä kyseiseen viranomaiseen, joka on tarjonnut palvelua.

Oikeusministeriön verkkosivuilla on lisätietoa kielellisistä oikeuksista:

[http://www.oikeusministerio.fi/
fi/index/toimintajatavoitteet/
perusoikeudetjademokratia/
kielilaki.html](http://www.oikeusministerio.fi/fi/index/toimintajatavoitteet/perusoikeudetjademokratia/kielilaki.html)

Yhteystiedot:

kieliasiat-sprakarenden.om@om.fi

